

Лихоносова Г.С.,
кандидат економічних наук, доцент,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
Леснікова Ю.І.,
студентка,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

БЕЗБАР'ЄРНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ СОЦІАЛЬНО ВІДТОРГНУТИХ ЛЮДЕЙ

Лихоносова Г.С., Леснікова Ю.І. Безбар'єрний туризм як забезпечення потреб соціально відторгнутих людей. У статті розглянуто наявні проблеми туризму людей з обмеженими можливостями. Наведено статистику, яка підтверджує, що необхідно інвестувати, підтримувати та створювати умови для туризму людей з обмеженими можливостями. Проаналізовано досвід роботи з такими туристами в Україні та світі. Визначено поняття «інклюзивний туризм» та класифіковано його на категорії.

Ключові слова: інклюзивний туризм, люди з обмеженими можливостями, інваліди-візочники, організація турів для людей з обмеженими можливостями, адаптація туристичних маршрутів.

Лихоносова А.С., Леснікова Ю.І. Безбар'єрний туризм как обеспечение потребностей социально отторгнутых людей. В статье рассмотрены существующие проблемы туризма людей с ограниченными возможностями. Приведена статистика, которая подтверждает, что необходимо инвестировать, поддерживать и создавать условия для туризма людей с ограниченными возможностями. Проанализирован опыт работы с такими туристами в Украине и мире. Определено понятие «инклюзивный туризм» и классифицировано его на категории.

Ключевые слова: инклюзивный туризм, люди с ограниченными возможностями, инвалиды-колясочники, организация туров для людей с ограниченными возможностями, адаптация туристических маршрутов.

Likhonosova G.S., Lesnikova Ju.I. Unbarrier tourism as the provision of the socially excluded people needs. The article deals with the existing problems of tourism for people with disabilities. The statistics are presented, which confirms that it is necessary to invest, support and create conditions for tourism of people with disabilities. The experience of working with such tourists in Ukraine and the world is analyzed. The concept of “inclusive tourism” is defined and classified into categories.

Key words: inclusive tourism, people with disabilities, disabled wheelchair users, organization of tours for people with disabilities, adaptation of tourist routes

Постановка проблеми. Актуальність статті полягає в тому, що зараз Україна має велику кількість соціально незахищених верств населення. Це зумовлюється недостатнім рівнем медицини, низьким рівнем життя та війною на сході країни. Відторгнутими вони стають через недостатній рівень освіченості та толерантності інших громадян.

Вперше про інклюзивний туризм можна було почути в 80-х роках минулого століття. Зараз цей вид туризму називають також туризмом для всіх, безбар'єрним туризмом та доступним туризмом. Основна проблема безбар'єрного туризму – не тільки у відсутності відповідної інфраструктури, а в тому, що в Україні ще поки не навчилися коректно обслуговувати таких клієнтів. Інклюзивним клієнтам потрібен тільки набір чітких та якісних послуг, який забезпечить їм певний рівень комфорту під час подорожі. Але частіше трапляється, що персонал готелів або інших об'єктів впадає в паніку або починає надмірно опікувати таких туристів, які таких послуг абсолютно не потребують.

Зараз спостерігається нерівномірний розвиток різних видів і напрямів туризму. Щодо безбар'єрного туризму,

то він знаходиться в Україні на стадії впровадження, екскурсійний, пізнавальний, рекреаційний наближається до стадії зрілості, діловий – у стадії зростання. Безбар'єрний туризм – досить новий напрям туризму, доступний для всіх незалежно від постійних або тимчасових обмежень фізичних можливостей до мобільного пересування (які не мають медичних протипоказань до здійснення подорожі), й осіб, які їх супроводжують на територію, відмінну від постійного місця проживання, і мають всі необхідні ресурси для здійснення цілей подорожі. Водночас безбар'єрний туризм – це діяльність підприємств туристичної (і суміжних з нею) індустрії, спрямована на формування і продаж комплексного туристичного продукту, що відповідає додатковим потребам окремих маломобільних категорій туристів (з урахуванням їхнього фізичного здоров'я і психологічного стану), а також супроводжуваних їх осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Було проаналізовано роботи Ю.М. Хрущ, В.М. Іванова, Р.С. Медведського [1], опрацьовано Закони України та Положення Кабінету Міністрів України щодо людей з обмеженими можливостями.

Сучасні автори [2–4], говорячи про інклюзивний туризм, насамперед мають на увазі людей з тією чи іншою формою інвалідності. Але, на нашу думку, це далеко не єдина категорія населення, яка потребує безбар'єрного відпочинку та відновлення. Літнім людям, сім'ям із маленькими дітьми, вагітним жінкам, людям із тимчасовими проблемами здоров'я (наприклад, з переломом руки), що погано знають іноземну мову, туристам із великим багажем, а також людям різного зросту та комплекції також необхідні особливі умови для комфортної подорожі.

Метою статті є визначення туристичних потреб соціально відторгнутих людей, розкриття проблем цієї соціальної групи та внесення пропозицій щодо забезпечення вільних подорожей.

Виклад основного матеріалу. Людина залишається повноцінним членом соціуму лише тоді, коли може принести додаткові блага суспільству у вигляді доданої створеної вартості та може повноцінно задовольнити власні фізичні та моральні потреби, виконувати повсякденні соціально-економічні практики активного суб'єкта правовідносин у всіх сферах життєдіяльності. Не винятком є і сфера відновлення життєвих сил людини та сфера відпочинку.

Сьогодні феноменальною особливістю розвитку новітніх технологій є посилення негативного прояву факторів соціально-економічного відторгнення, зокрема матеріальної деривації та соціальної ізоляції. Матеріальна депривація відображає обмеженість споживання та вимірюється як фінансова неспроможність купувати продовольчі та непродовольчі товари, оплачувати різноманітні послуги [5, с. 77–78]. Для кількісного відображення такого стану можна застосовувати показники, які характеризують суспільну норму споживання, яка, у свою чергу, може бути виражена у певному типовому для цього суспільства наборі благ.

Складність і комплексність соціальних відносин і взаємодії між людьми зумовлює відсутність єдиного погодженого набору індикаторів для їхнього виміру. Ідентифікуючи його, варто використовувати показники, пов'язані з мінімізацією соціальних контактів (соціальною ізоляцією), відсутністю мереж підтримки та значущих людей, яким можна довіряти. У межах зазначеного виміру розглядають аспекти взаємодії індивіда із сім'єю, друзями, колегами, наявність емоційної підтримки і можливості отримати допомогу. Про соціальне відторгнення йдеться тоді, коли людина є ізолюваною, тобто в її оточенні немає нікого, з ким можна поділитися проблемами (отримати необхідну допомогу та емоційну підтримку тощо).

Всі ці фактори є безпосереднім відображенням життя соціально відторгнутих осіб – інвалідів, які часто не можуть задовольнити власні повсякденні потреби в побутових ситуаціях та, звісно ж, у повноцінному відпочинку. За даними ООН, інваліди становлять 10% від загальної чисельності людей [6]. Майже всі ці 10 відсотків не можуть дозволити собі задовольнити потребу у відпочинку, щоб почувати себе повноцінною та повноправною людиною. Не фізичні вади, а моральний та психічний стани формують вразливість, пригніченість цих людей та роблять їх відторгнутими від загального соціуму. В Україні понад 2 мільйони 800 тисяч людей мають статус інваліда, з них 151 тисяча – діти. Це 6,1 відсотка до загальної кількості населення. Врахо-

вуючи ситуацію на сході країни, за 2017 рік в Україні було зареєстровано 57 189 осіб як внутрішньо переміщених осіб, 5004 особи отримали статус інваліда війни [7]. Всесвітня організація охорони здоров'я надає інформацію, що в світі 1 мільярд людей мають якусь форму інвалідності [8].

За прогнозами, до 2030 року в світі кількість людей старше 65 років становитиме 1 мільярд. Тобто кожен восьмий житель планети буде входити в цю категорію. До 2050 року ця цифра збільшиться, і люди старше шістдесяти становитимуть вже 20% всього населення.

Отже, суспільству навіть з економічно обґрунтованого погляду необхідно давати їм можливість стати повноцінними членами соціально-економічних відносин. Бо кожен із них у міру власних можливостей здатен привносити додаткові стимули та ефекти розвитку соціуму у моральних та матеріальних вимірах.

Для повсякденного побуту інвалідів, безумовно, створюється багато умов – пандуси, під'їзні доріжки для візків, спеціальні місця на парковках, шрифти Брайля в адміністративних закладах. На жаль, подібного не можна сказати сферу забезпечення комфортності, відтворення робочого потенціалу – сферу туристично-рекреаційного забезпечення України для людей з обмеженими можливостями. Проте сфера туризму являє собою істотний потенційний ресурс, який повинен перетворитися в джерело оздоровлення всіх членів суспільства.

Туристичне забезпечення є складовою частиною соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями і безпосередньо пов'язаний із соціальним залученням, що являє собою процес підготовки і результат готовності соціально відторгнутої людини-інваліда до виходу в суспільство, з одного боку, і готовністю суспільства прийняти інваліда – з іншого.

До основних проблем, з якими стикаються інваліди у цій сфері, належать:

- недоступні, або лише частково доступні веб-сайти туристичних організацій;
- відсутність доступного трансферу з аеропорту;
- відсутність адаптованих транспортних засобів;
- відсутність добре адаптованих номерів у готелях;
- брак професійних кадрів, здатних вирішувати проблеми доступності;
- відсутність достовірної інформації про рівень конкретних проблем, з якими може стикнутися інвалід;
- відсутність доступних ресторанів, барів, інших об'єктів;
- відсутність адаптованих туалетів у ресторанах та інших громадських місцях;
- недоступні вулиці і тротуари;
- відсутність технічних засобів і обладнання для людей з інвалідністю.

Конкретизація доступного туризму виражається в пунктах 1 і 5 статті 30 Конвенції про права інвалідів ООН [9]:

- держави-учасниці повинні забезпечувати вільний доступ до таких місць культурних заходів чи послуг, як театри, музеї, кінотеатри, бібліотеки й туристичні послуги, а також доступ до пам'яток і об'єктів, що мають національну культурну значущість;
- держави-учасниці повинні надавати особам з інвалідністю доступ до спортивних, рекреаційних і туристичних об'єктів;

– забезпечення того, щоб діти з інвалідністю мали рівний з іншими дітьми доступ до участі в іграх, у проведенні дозвілля та відпочинку й у спортивних заходах, зокрема заходах у межах шкільної системи;

– забезпечення того, щоб особи з інвалідністю мали доступ до послуг тих, хто займається організацією дозвілля, туризму, відпочинку та спортивних заходів.

Світ уже має позитивний досвід соціального залучення у сферу туризму. Наприклад, в Ізраїлі туристична фірма “SmartTrip” створила низку турів для інвалідів-візочників, має все необхідне для супроводження та перевезення таких особливих людей [10].

Інклюзивний туризм – вид рекреаційного туризму, розрахованого на людей з обмеженими фізичними можливостями.

Найбільше туристичних фірм, які надають послуги для людей з різними фізичними вадами, зосереджено у США та Європі. Хоча розвиток цього напрямку спостерігається у всіх розвинутих країнах, з'являється дедалі більше країн, які можуть приймати у себе туристів з особливими потребами та надати потрібний транспорт.

Туризм для осіб з інвалідністю – поняття досить широке, що поєднує в собі різні види туризму. Інклюзивний туризм включає наявність спеціальних зручностей, створених для інвалідів на пляжах, у готелях і транспорті, особливо важливо для інвалідів на візках відпочивати, їздити на екскурсії нарівні зі здоровими людьми.

Дитячий інклюзивний туризм можна розглядати в окремому ракурсі. Для дітей з інвалідністю створені літні табори відпочинку зі спеціальними програмами для дітей із порушеннями зору, слуху та мовлення, функцій опорно-рухової системи, а також дітей, які страждають на цукровий діабет. Нерідко на початку хворого оглядає лікар і встановлює для нього індивідуальну програму оздоровлення. Є також дуже багато нових методик реабілітації дитячої інвалідності. Наприклад, у Севастополі застосовують спеціальний метод лікування дітей, хворих на аутизм, – дельфінотерапію.

Згідно з вимогами, прийнятими ЄТАН, доступний для осіб з інвалідністю туризм повинен включати:

- безбар'єрні напрями: інфраструктуру та споруди;
- транспорт: повітряний, сухопутний і на морі, що підходить для всіх користувачів;
- високу якість послуг, досягнуту навченим персоналом;
- розваги, виставки, атракціони: дає усім змогу брати участь у подіях;
- маркетинг, системи бронювання, веб-сайти і послуги: інформацію, доступну для всіх.

Складність розвитку цього виду туризму полягає в неповноті нормативної бази, відсутності системи методичного супроводу, системи підготовки інструкторів-фахівців із роботи з цією категорією туристів.

Люди з обмеженими фізичними можливостями все частіше самі або з допомогою волонтерів громадських

організацій організують пізнавальні поїздки, екскурсії, табори, змагання. Особливо гостро стоїть питання адаптації туристичних маршрутів для цієї категорії людей.

Зокрема, необхідно зауважити, що під терміном «люди з обмеженими життєвими можливостями» маються на увазі не лише особи, які мають інвалідність, але й особи, які не мають інвалідності, але у них є ті чи інші особливості, що знижують їхні функціональні можливості. Залежно від фізичного стану людей з обмеженими фізичними можливостями споживачів туристського продукту поділяють на 2 категорії:

1) перша категорія – туристи з обмеженими можливостями пересування (в тому числі інваліди-візочники);

2) друга категорія – туристи з обмеженими можливостями сприйняття навколишнього світу (погано бачать, незрячі, глухі).

Тому під час формування, просування і реалізації туристського продукту туристичні організації та індивідуальні підприємці повинні:

– враховувати інтереси туристів з обмеженими фізичними можливостями;

– максимально забезпечити їх різноманітними видами туристичних послуг (бажано – з оздоровчими і спортивними цілями, з пасивним відпочинком у рекреаційних центрах, короткочасним приміським відпочинком, рибалкою);

– під час проектування та реалізації туристичних послуг для туристів з обмеженими фізичними можливостями перевагу доцільно віддавати районам зі сприятливими кліматичними і природними умовами (з усіх видів уникати таких ландшафтів, як гірські райони, райони з несприятливими або небезпечними для цих груп туристів кліматичними умовами);

– обов'язковою умовою під час організації подорожей є транспортна доступність об'єктів туристичної індустрії.

Україна також має позитивний результат щодо організації туризму для людей з обмеженими можливостями. Ресурсний центр «Гурт» бере активну участь у демократичних суспільних перетвореннях в Україні. Цей центр має проект «Відкритий туризм: доступність відпочинку для осіб з особливими потребами», який розроблено Регіональним туристично-інформаційним центром спільно з головним управлінням з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської обласної державної адміністрації. Проект включає в себе створення засад розвитку туризму для осіб з особливими потребами в Івано-Франківській області [11].

Висновок. Отже, за тенденціями розвитку суспільства і в соціальному, і в економічному ракурсі роль туризму, заснованого на вищезазначених методах, буде зростати. При цьому саме інноваційні методи є основою для соціального залучення відторгнутих осіб – інвалідів, їхньої реабілітації та відновлення працездатного потенціалу, і саме туристичне забезпечення має стати потужним каталізатором цього розвитку.

Список використаної літератури:

1. Хрущ Ю.М. Туризм для інвалідів: сучасні підходи до визначення поняття [Електронний ресурс] / Ю.М. Хрущ, В.М. Іванова, Р.С. Медведовський // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_21/1/31.pdf.
2. Аніщенко А.П. Розвиток інфраструктури інклюзивного туризму як результат трансформацій менталітету суспільства (XX – XXI ст.) / А.П. Аніщенко, М.О. Яріко. 2016. URL: <http://socsvit.org/node/61>.
3. Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні. 2016. URL: <http://novadoba.com.ua/33268-pro-inklyuzyvnyy-turyzm-govoryly-v-udpu.html>.
4. Науменко Л.Ю. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів / Л.Ю. Науменко, В.В. Лепський, С.В. Макаренко, І.С. Борисова, О.В. Семененко // Український вісник медико-соціальної експертизи. 2015. № 2. С. 23–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2015_2_7.
5. Ліхоносова Г. Соціально-економічне відторгнення: виміри депривації та ізоляції / Г.С. Ліхоносова // Часопис економічних реформ. 2018. № 1(29). С. 77–82.
6. Фактологический бюллетень по вопросам инвалидов. URL: http://www.un.org/ru/rights/disabilities/background_7.shtml.
7. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/22356/response/41390/attach/2/660%200%20132%2017%20id1112316.pdf>.
8. Сьогодні в Україні і світі День людей з обмеженими фізичними можливостями. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2132617-sogodni-v-ukraini-i-sviti-den-ludej-z-obmezenimi-fizicnimi-mozlivostami.html>.
9. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
10. Smartrip – продуманий туризм. URL: <http://smartrip-israel.com/category/accessible-tourism/>.
11. Ресурсний центр «Гурт». URL: <http://gurt.org.ua>

УДК 304.442

Мантур-Чубата О.С.,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри управління персоналом
і економіки праці,
Хмельницький національний університет
Сергєєв А.Ю.,
студент,
Хмельницький національний університет
Модіна Д.В.,
студентка,
Хмельницький національний університет

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ: ЇЇ СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ І НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Мантур-Чубата О.С., Сергєєв А.Ю., Модіна Д.В. Державна служба зайнятості України: її структура, завдання і напрями діяльності. У статті запропоновано застосування ефективного використання Державної служби зайнятості України для покращення економічного становища країни. Виділено структуру Державної служби зайнятості для продуктивної роботи цієї служби. Виявлено вплив Державної служби зайнятості на ринок праці.

Ключові слова: державна служба зайнятості, безробітні, структура, статус, діяльність.

Мантур-Чубата О.С., Сергєєв А.Ю., Модіна Д.В. Государственная служба занятости Украины: ее структура, задачи и направления деятельности. В статье предложено применение эффективного использования Государственной службы занятости Украины для улучшения экономического положения страны. Выделено структуру Государственной службы занятости для продуктивной работы этой службы. Виявлено влияние Государственной службы занятости на рынке труда.

Ключевые слова: государственная служба занятости, безработные, структура, статус, деятельность.

Mantur-Chubata O., Sergeev A., Modina D. State Employment Service of Ukraine: its structure, objectives, and areas of activities. The article proposes the use of the effective employment of the State Employment Service of Ukraine in order to improve the economic situation of the country. The structure of the State Employment Service for the productive work of this service is highlighted. The influence of the State Employment Service on the labor market is revealed.

Key words: state employment service, unemployed, structure, status, activity.